

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

LC ./ riksåklagaren angående grovt penningtvättsbrott

(Göta hovrätts dom 2018-03-02 i mål B 287-18)

Högsta domstolen har förordnat att riksåklagaren ska svara skriftligen på LCs överklagande. Svaret ska särskilt avse frågorna om rubricering och påföljd. Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Enligt min mening finns det inte tillräckliga skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Svaret till Högsta domstolen ska särskilt avse frågorna om rubricering och påföljd. Jag kommer därför att koncentrera svarsskrivelsen till dessa frågor och vid bedömningen utgå från vad hovrätten funnit utrett i målet.

Hovrättens dom

Hovrätten har fastställt tingsrättens dom varigenom LC dömts för grovt penningtvättsbrott till villkorlig dom.

Hovrätten har funnit utrett att LC tagit emot 250 000 kronor på sitt bankkonto, dvs. att han tillhandahållit sitt bankkonto för denna åtgärd. Han har också lånat ut sitt kontokort och sin kod för uttag samt gjort överföringar och uttag. Hovrätten har vidare funnit utrett att de 250 000 kronorna härrörde från grovt bedrägeri.

Vid förhöret i tingsrätten uppgav LC att hans avsikt var att hjälpa en vän som inte kunde komma åt sina pengar på grund av en konkurs. Det var först när han såg vilket belopp som satts in som han förstod att pengarna kunde ha ett brottsligt ursprung. Hovrätten har utifrån dessa uppgifter funnit att LCs uppsåt inte

omfattat åtgärderna att tillhandahålla sitt konto och låna ut sitt kontokort och kod för uttag. De åtgärder som avser att göra överföringar och uttag uppfyller dock enligt hovrätten rekvisiten för penningtvättsbrott och dessa delar täcks av LCs uppsåt.

LC har tagit ut 167 000 kronor genom ett flertal uttag bl.a. i Jönköping och olika ställen i Göteborg. Han skjutsades runt i bil tillsammans med ett par andra personer och lämnade efter uttagen över pengarna till den medtilltalade TO. Efter att ha blivit instruerad därtill förde LC när han kom hem över 68 000 kronor till TO konto.

När det gäller frågorna om rubricering och påföljd anslöt sig hovrätten till de bedömningar tingsrätten gjort.

Beträffande rubriceringsfrågan citerade tingsrätten 5 § andra stycket lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott och prop. 2013/14:121 s. 113 (stycket som börjar ”Med betydande värde....”). Därefter uttalade tingsrätten att gärningen, mot bakgrund av det höga värde det var fråga om, skulle bedömas som grovt brott.

Vad gäller påföljden uttalade tingsrätten att det inte framkommit någon särskild anledning att befara att LC kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet. Enligt tingsrätten fanns det inte utrymme att döma LC till ungdomstjänst eftersom han vid tiden för domen fyllt 19 år. Påföljden kunde därför stanna vid villkorlig dom som med hänsyn till LCs ungdom och den skadeståndsskyldighet som ålagts honom inte förenades med dagsböter.

Överklagandet

LC yrkar att han ska frikännas eller, i andra hand, dömas för penningtvättsförelse.

Enligt LC finns det skäl för Högsta domstolen att pröva frågan om uppsåt sett mot bakgrund av ändrade mönster i hanteringen av penningmedel samt sett till att LC endast var 17 år vid gärningstillfällena.

Den rättsliga regleringen

För grovt penningtvättsbrott döms enligt 3 eller 4 §§ och 5 § lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott (penningtvättsbrottslagen) till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömningen om brottet ska bedömas som grovt ska särskilt beaktas om gärningen avsett betydande värden, om åtgärderna ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art.

I propositionen till penningtvättslagen uttalas att uppräkningsen i 5 § inte är uttömmande utan endast utgör exempel på vad som kan föranleda att ett brott

bedöms som grovt. Andra omständigheter som kan föranleda att brottet bör bedömas som grovt är om brottet ingått som ett led i en verksamhet som utövats i organiserad form eller föregåtts av särskild planering. Frågan om en gärning är att bedöma som grovt penningtvättsbrott ska avgöras efter en samlad bedömning av omständigheterna vid brottet (se prop. 2013/14:121 s. 113).

De i lagtexten uppräknade exemplen överensstämmer i stort med de som tidigare angavs vara av betydelse vid bedömningen om ett penninghäleribrott var att bedöma som grovt, nämligen vilka värden gärningen avsett, om de brottsliga gärningarna har skett systematiskt eller vidtagits inom ramen för en omfattande ekonomisk verksamhet. I penningtvättsbrottslagen finns dock även angivet att åtgärder som i annat fall varit av särskilt farlig art ska beaktas. I författningskommentaren i propositionen uttalades följande (se a. prop. s. 113).

Med betydande värde bör, i de fall förbrottet är ett förmögenhetsbrott, krävas att penningtvättsgärningen i vart fall följer den gräns som gäller för när förbrottet är att bedöma som grovt. Denna princip kan emellertid inte tillämpas vid alla typer av förbrott. När det gäller narkotikabrott kan narkotika till ett i sammanhanget lågt värde betraktas som grovt utan att det enbart på den grunden finns skäl att bedöma penningtvättsbrottet som grovt. Vidare bör en penningtvättsgärning avseende utbyte av skattebrott kunna betraktas som grov även om inte skattebrottet bedöms som grovt, eftersom den i praxis använda beloppsgränsen för grovt skattebrott ligger betydligt högre än vad som gäller för grova förmögenhetsbrott.

Med att brottsligheten har utövats systematiskt avses, på samma sätt som i 29 kap. 2 § 6 brottsbalken, att ett visst tillvägagångssätt har upprepats ett flertal gånger, antingen av en ensam gärningsman eller av flera personer i samförstånd (prop. 2009/10:147 s. 43).

En gärning kan sägas vara av särskilt farlig art t.ex. när någon utnyttjar luckor i det system som enligt penningtvättslagen ska finnas för att förhindra penningtvätt. Andra exempel är att någon som har en särskild förtroendeställning har utnyttjat denna för att begå brott eller när någon, som visserligen inte kan sägas ha en särskild förtroendeställning, har utnyttjat sin ställning som anställd hos en verksamhetsutövare för att genomföra penningtvättsåtgärder. Även den som med utnyttjande av sådana personer som nu nämnts genomför penningtvättsåtgärder kan vara att döma för grovt penningtvättsbrott.

I rättsfallet NJA 2013 s. 654, som gällde grovt häleri, konstaterade Högsta domstolen att en av de faktorer som har betydelse för till vilken grad av häleri som en viss begången gärning hör är godsets värde. Högsta domstolen gjorde därvid en jämförelse med stöldbrottet, som enligt fast praxis brukar bedömas som grov stöld om det tillgripnas värde motsvarar fem basbelopp. Detta angavs emellertid endast gälla om det i övrigt inte finns några försvårande eller förmildrande omständigheter som bör påverka bedömningen av brottets svårhet. I sammanhanget noterade Högsta domstolen att motsvarande beloppsgräns torde gälla vid bedrägeribrott och förskingringsbrott. Högsta domstolen fortsatte enligt följande.

5. Om man knyter straffvärdebedömningar – och bedömningar av till vilken grad av ett gradindelad brott som en gärning hör – till olika beloppsgränser finns det en risk för att domstolarna i sin rättstillämpning fäster alltför stor vikt vid beloppsfaktorn och inte låter andra på straffvärdet inverkan omständigheter få det genomslag som är motiverat. En rättstillämpning av detta slag, där en straffvärdeomständighet fick ett alltför dominerande inflytande, förekom tidigare när det gällde narkotikabrott (se bl.a. NJA 2011 s. 357). Samtidigt måste det framhållas att det vid brott med lägre straffvärden många gånger får godtas att vissa omständigheter får ett större genomslag än andra vid bedömningen. Detta gäller särskilt beträffande brott där lagföringen kan ske genom föreläggande av ordningsbot och genom strafföreläggande (se t.ex. NJA 2012 s. 849 p. 5 och 6). Men även vid högre straffvärdenivåer främjar det en enhetlig straffvärdebedömning (se 29 kap. 1 § första stycket BrB) om det i rättspraxis utbildas hållpunkter för vilken inverkan olika straffvärdepåverkande omständigheter normalt bör ges. Det är dock viktigt att domstolen alltid gör en nyanserad bedömning av alla på straffvärdet i det enskilda fallet inverkan omständigheter.

6. Med i punkt 5 gjorda reservationer bör den i rättspraxis utbildade hållpunkten, som innebär att en stöld (ett bedrägeri och en förskingring) många gånger är att bedöma som ett grovt brott om värdet av det tillgripna motsvarar fem basbelopp, kunna accepteras. Det saknas skäl att i nu aktuellt hänseende bedöma häleri-brottslighet på något annat sätt.

Min bedömning

Hovrätten har funnit att LCs uppsåt inte omfattat åtgärderna att tillhandahålla sitt konto och låna ut sitt kontokort och kod för uttag. Han har däremot haft uppsåt till de överföringar och uttag som sedan gjorts. Här bör nämnas att åklagaren i åtalet beskrivit gärningen ”från början till slut”, dvs. från det att LC gått med på att ställa sitt konto till förfogande för insättning till det att pengarna genom LCs olika åtgärder lämnat kontot. Häremellan finns en tidsperiod där pengarna finns på kontot, då LC kan sägas förvara pengarna där. Detta får sägas ligga i sakens natur och omfattas av gärningsbeskrivningen, även om det inte uttryckligen sägs. LC har således, från det att han såg vilket belopp som satts in, även haft uppsåt till att han förvarat pengar som härrört från brott på sitt konto. Det bör noteras att 15 000 av de 250 000 kronorna då hade tagits ut från kontot.

Av de ovan redovisade förarbetsuttalandena och Högsta domstolens uttalanden i NJA 2013 s. 654 torde följa att en hållpunkt är att en penningtvättsgärning som avser ett belopp om ca fem basbelopp många gånger är att bedöma som ett grovt brott. En nyanserad bedömning av samtliga relevanta omständigheter vid brottet ska emellertid göras.

LC har uppsåtligt befattat sig med 235 000 kronor som funnits på hans konto och som han sedan dels tagit ut i kontanter och överlämnat till annan (167 000 kronor), dels fört över till annans konto (67 000 kronor). Basbeloppet år 2015 var 44 500 kronor. Det belopp som LC hanterat motsvarar ca 5,3 basbelopp, dvs klart över den beloppsgräns som nyss redovisats. Vidare bör det anses som försvarande att penningtvättsåtgärderna kännetecknas av ett aktivt agerande

från LCs sida. Ofta består penningtvättsbrottet av att den tilltalade ställer sitt eget konto med koder och bankdosa till annans förfogande, varefter denne själv kan företa transaktionerna. I det nu aktuella fallet har LC åkt runt till ett antal penninginrättningar, själv tagit ut kontanter från sitt konto och överlämnat dessa till den medtilltalade i målet. Vidare har han själv fört över pengar från sitt konto till den medtilltalades konto. I någon mån förmildrande är att LC, såvitt visats i målet, inte haft någon närmare kännedom om det bakomliggande brottet utan synes mera ha utnyttjats av andra. Samtidigt har hans medverkan utgjort en viktig länk i penningtvätten.

Vid en samlad bedömning av omständigheterna i målet anser jag att LC ska dömas för grovt penningtvättsbrott. Enligt min mening framstår hovrättens bedömning av påföljdsfrågan som rimlig.

Frågan om prövningstillstånd

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken [version oktober 2017, Zeteo], kommentaren till 54 kap 10 §).

I samband med arbetet med Åklagarmyndighetens verksamhetsplan tas årligen fram en sammanställning över rättsfrågor som har bedömts som intressanta att få prövade i Högsta domstolen. Denna lista över prioriterade prejudikatfrågor tas fram av riksåklagaren i samverkan med utvecklingscentrumen och Ekobrottsmyndigheten. Utvecklingscentrum Stockholm har inom Åklagarmyndigheten ett särskilt ansvar för metodutveckling och rättsutveckling när det gäller förmögenhetsbrotten och frågor om penningtvätt.

I 2018 års lista över prioriterade prejudikatfrågor anges att det saknas praxis sedan lagen om straff för penningtvättsbrott trädde i kraft och att det är av särskilt intresse att få vägledande uttalanden om dels vad som krävs för att bevisa brottslig verksamhet, dels bedömningen av straffvärdet. Frågan om brottets rubricering nämns här inte särskilt. Från Utvecklingscentrum Stockholm har inhämtats att det finns en viss osäkerhet i underrättspraxis avseende bedömningen av straffvärdet och bestämmandet av påföljd vid penningtvättsbrott. Detta gäller inte minst hur stor betydelse beloppets storlek ska tillmätas. Utvecklingscentrum får också löpande frågor från åklagare om penningtvättsbrottslighet. Enligt utvecklingscentrum skulle en prövning av det nu aktuella målet möjligen kunna tydliggöra var gränsen går mellan brott av normalgraden och det grova brottet. I sammanhanget bör noteras under arbetet med 2018 års lista över prioriterade prejudikatfrågor framförde också Ekobrottsmyndigheten att frågorna om penningtvättsbrott bör finnas med på listan.

Högsta domstolen har den 19 mars i år meddelat prövningstillstånd i ett annat mål om grovt penningtvättsbrott (Högsta domstolens mål B 5253-17). Huvudfrågan i det målet gäller bedömningen av det grova penningtvättsbrottets straffvärde. Hovrätten dömde den tilltalade till ett års fängelse. Straffvärdet sett endast till det belopp som penningtvättsåtgärden avsåg (motsvarande ca 40 basbelopp) ansågs motsvara fängelse ett år sex månader. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd med utgångspunkt i vad hovrätten funnit styrkt beträffande gärningen.

Högsta domstolen har vidare den 11 juni i år meddelat prövningstillstånd i ytterligare ett mål om grovt penningtvättsbrott (Högsta domstolens mål B 5389-17). Även i det målet är huvudfrågan bedömningen av det grova penningtvättsbrottets straffvärde. Hovrätten dömde två tilltalade till fyra respektive tre och ett halvt års fängelse. Penningtvättsåtgärderna avsåg i detta fall mycket stora belopp, ca 35 miljoner kronor. En av de tilltalade har endast överklagat hovrättens dom såvitt avser påföljdsfrågan. När det gäller den andra tilltalade har Högsta domstolen meddelat prövningstillstånd med utgångspunkt i vad hovrätten funnit styrkt beträffande gärningen.

Vid avgörandet av målen B 5253-17 och B 5389-17 kommer Högsta domstolen att kunna göra vägledande uttalanden till ledning för bedömningen av grova penningtvättsbrotts straffvärde. I det nu aktuella målet ligger fokus emellertid på frågan om gränsdragningen mellan penningtvättsbrott av normalgraden och det grova brottet.

Som framgått i det föregående ska vid bedömningen av om ett penningtvättsbrott är att bedöma som grovt samtliga omständigheter vid brottet beaktas. En av de omständigheter som enligt lagtexten särskilt ska beaktas är om gärningen avsett betydande värde. En hållpunkt för bedömningen är därvid att en penningtvättsgärning som avser ett belopp om ca fem basbelopp många gånger är att bedöma som grovt brott (när förbrottet är ett förmögenhetsbrott). Därefter måste eventuella försvårande och förmildrande omständigheter beaktas vid bedömningen.

Ramarna för prövningen av frågan om ett penningtvättsbrott är att anse som grovt framgår således av lagtext, förarbeten och praxis. Frågan tas inte upp särskilt i listan över prioriterade prejudikatfrågor. Trots detta delar jag Utvecklingscentrum Stockholms uppfattning att det är möjligt att en prövning av rubriceringsfrågan skulle kunna bidra till att precisera rättsläget. Det nu aktuella målet är emellertid särpräglat på det viset att hovrätten funnit att LC inte haft uppsåt till att pengarna härrört från brott när han ställde sitt bankkonto till förfogande, men däremot när han såg att ett större belopp satts in. Sammantaget är jag är tveksam till att en prövning av LCs överklagande skulle vara av någon

mera påtaglig vikt för ledning av rättstillämpningen och anser därför att det inte finns tillräckliga skäl att meddela prövningstillstånd.

Om Högsta domstolen anser att det finns skäl att meddela prövningstillstånd bör övervägas att meddela prövningstillstånd med utgångspunkt i vad hovrätten funnit bevisat.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

Lars Persson

Kopia till:

Utvecklingscentrum Stockholm
Åklagarkammaren i Jönköping (AM-60247-16)
Ekobrottsmyndigheten, Överåklagaren Katarina Tidén